

MESTARI JA MARGARITA TEHTÄVÄT

ENNAKKOTEHTÄVÄ

Kansallisteatterin *Mestari ja Margarita* pohjautuu kirjailija Mihail Bulgakovin romaaniin, joka on suomennettu nimellä *Saatana saapuu Moskovaan*. Youtubessa on Venäläisen kirjallisuuden seuran luentosarja Mihail Bulgakovin tuotannosta kevättalvelta 2017. Mikäli haluat, voit kuunnella Eeva-Liisa Haapaniemen luennon ***Margaritan arvoitus*** alun, jossa kerrotaan ***Saatana saapuu Moskovaan*** -romaanin juoni. Mikäli olet valmis hyppäämään monitasoisen kertomuksen pyörteisiin kylmiltään, voit toki tehdä niinkin.

TARKKAILUTEHTÄVÄT

Näytelmän visuaalista toteutusta on arvioissa kiitetty, esim. <http://www.ts.fi/kulttuuri/nayttamotaide/3647123/Teatteri-arvio+Mestari+Saatana+ja+Pontius+Pilatus+kuunsillalla+Moskovassa>.

Näyttämöllä näytetään useita maailmoja, aikatasoja ja tapahtumia yhtä aikaa. Eräänä keskeisenä keinona on valaisu ja valon väri. **Tarkkaile ja kuvaile, miten valon kylmä – lämmin –kontrastia käytetään.**

Monissa arvioissa on kiinnitetty huomiota näytelmän näyttämökuvien suureen tilan tuntuun ja siihen, miten taianomaisesti Willensaunan pienelle näyttämölle on saatu aikaan avaria tiloja. **Tarkkaile, miten ja millä keinoilla suuren tilan vaikutelmia on luotu.**

Näytelmässä käytetään vaikuttavasti projisointeja erilaisten miljöiden luomiseen. **Tarkkaile (ja sanallista), minkälaiset erilaiset visuaaliset keinot ja näyttämön tilan jäsentämisen tavat auttavat katsojaa eri aikatasojen ja tapahtumien hahmottamisessa.**

Näytelmän näyttämökuvissa on leikitelty hahmojen mittakaavalla. **Kuinka monta kokoversiota eri hahmoista löydät?**

Valitse tarkkailtavaksesi joku näytelmän hahmoista. Tarkastele häntä paitsi yksilönä myös suhteessa tarinan kokonaisuuteen. Miltä henkilö näyttää? Miten hän toimii? Miten hän puhuu? Millaisia tunteita hän herättää? Onko hänellä vastinpari, kaksoisolento tarinan toisessa keskeisessä miljöössä (Moskova ja Jersalaim)? Miten näyttelijä mielestäsi onnistuu roolityössään? Onko hahmo myös nuketettu? Miten se vaikuttaa hänestä saamaasi kuvaan? (Olisi hyvä, jos ryhmässä voitaisiin etukäteen jakaa tarkkailtavat hahmot, jotta jokaista voitaisiin käsitellä esityksen jälkeen yhteiskeskustelussa.)

Vinkkejä jatkokäsittelyyn:

Woland langenneena enkelinä, kirjan yhtenä Mestarina, kaikkivoipana Saatanana

Margarita monitulkintaisena hahmona: toisaalta toiminnallista ja moraalista voimaa edustava nainen, valon kuningatar, suojelusenkeli, armahtavaisuuden esikuva, Mestarin luovuuden mahdollistaja ja ylläpitäjä, toisaalta rakkaansa kohta-
lokkaalla hetkellä hylkäävä hahmo, jonka antaumuksellinen ”rakkaus” on kyseen-
alaistettu, samoin rooli luovuuden ylläpitäjänä (ks. Eeva-Liisa Haapaniemen luento *Margaritan arvoitus* https://www.youtube.com/watch?v=NjP2_IUewZ4)

Wolandin seurue: hahmon asema seurueessa, naamioiden riisuminen, raamatulliset viitteet (esimerkiksi Begemot ja Jobin kirjan peto [https://en.wikipedia.org/wiki/Behemoth_\(Master_and_Margarita\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Behemoth_(Master_and_Margarita))), raamatulliset ja pahuutta edustavat hahmot <http://www.masterandmargarita.eu/en/03karakters/personagesbijbel.html> , <http://www.masterandmargarita.eu/en/03karakters/personagesduivel.html> , Hannu Tom-
molan luento *Mestari ja pikkupirut* netissä <https://www.youtube.com/watch?v=cK-MEI7O95ho>)

Moskovan hahmot: todellisuuden esikuvat, jotka johdattavat tarkastelemaan kirjoitusajan neuvostoyhteiskuntaa (esim. Bezdomnyi ja Berlioz, joista kerrotaan lyhyesti Kohtauksesta kokonaisuuteen -tehtävän yhteydessä)

Jersalaimin hahmot (katso netistä Elisa Morganin luento *Mestarin ja Margaritan teologiasta* <https://www.youtube.com/watch?v=cKMEI7O95ho> ja tarkastele sivus-
toa <http://www.masterandmargarita.eu/en/03karakters/personagesbijbel.html>)

Mestarin ja Jeesuksen vertailu (voit yhdistää tähän myös kolmannen Mestarin, Wolandin)

Kohtauksesta kokonaisuuteen

Saatana saapuu Moskovaan -romaanin ja *Mestari ja Margarita* -näytelmän alussa kirjailija Bezdomyi on Berliozin tilauksesta kirjoittanut ateistisen runoelman. Romaanin hahmot keskustelevat Jeesuksesta, joka oli yleisesti kielletty aihe neuvostoliittolaisessa kirjallisuudessa. Woland eli Saatana liittyy mukaan keskusteluun.

Millainen keskustelu käydään? Millaista huumoria ja satiiria siitä on löydettävissä? Mikä keskustelussa on huvittavaa? Miten käy keskustelijoille myöhemmin tarinassa?

Taustatietoa ja aineistoa mahdolliseen jatkokäsittelyyn:

Kristinuskon oli ateistisen sosialismin tärkein irtioton kohde menneestä kulttuurista. Bulgakovin oma suhtautuminen kristinuskoon ei ollut ristiriidatonta, mutta on selvää, että hän halveksi kommunismin aggressiivista ateismia ja niin sanotun punaisen evankeliumin kirjoittajia. Neuvostoliiton alkuaikoina ja jo niitä ennenkin ilmestyi useita teoksia, joissa nähdään antikristillisiä uudelleennimeämisiä ja tulkintoja. Esimerkiksi vuonna 1909 ilmestyi Demjatin Bednyin runokokoelma *Uusi testamentti unohtamatta evankelista Demjatinia*, joka pyrki bolsevistiseen evankeliumiin. Kokoelmassaan *Pilvi housuissa* Vladimir Majakovski tekee itsestään 13. apostolin. Vuoden 1918 bestseller oli Vasili Knjazevin runokokoelma *Punainen evankeliumi*, josta otettiin ilmestymisvuonnaan neljä painosta. *Jumalaton*-niminen julkaisu ilmestyi vuodesta 1922 lähtien, ja vuonna 1934 sen levikki oli jo 100 000.

1919 – 1922 imaginismi oli moskovalaisen kirjallisuuden keskeinen suuntaus. Kommunismia ylistävät imaginistit saivat poliittista suojelua ja merkittäviä etuoikeuksia. Yhtenä Bulgakovin parodian kohteena ja hänen romaanihenkilönsä Bezdomyin (pseudonyymi tarkoittaa 'koditonta' ja noudattaa monen ajan proletarikirjailijan tapaa valita kuvaavia salanimiä) esikuvana pidetään imaginisti Anatoli Mariengofia. Bezdomyissä voidaan nähdä myös kooste aiemmin mainituista ja muistakin kirjailijoista, joiden näkemyksiä Bulgakov pilkkaa.

Berliozin taustalla puolestaan on todennäköisesti ainakin kirjallisuuskriitikko Leopold Auerbach, joka masinoi varhaisen stalinismin useisiin prosaisteihin kohdistuvia herjaukset ja suoranaisia kirjailijavainoja. Väkivaltainen vaino kohdistui esimerkiksi Mihail Soholoviin, Andrei Platonoviin ja Jevgeni Zamjatiiniin – sekä jossain määrin myös Mihail Bulgakoviin.

Mikäli kiinnostut Bulgakovin suhteesta punaiseen evankeliumiin laajemminkin, katso netistä Tomi Huttusen luento tästä aiheesta: <https://www.youtube.com/watch?v=0jNJdHEecRA&t=5s>

Mestari ja Margarita –näytelmää esitetään parhaillaan myös Viirus-teatterissa ruotsiksi. (Saatavilla on suomenkielinen tekstitys.) **Vertaile Viiruksen ja Kansallisteatterin tulkintoja. Mitä samaa, mitä erilaista löydät?**

POHDINTATEHTÄVÄT

Punaiseen väriin liittyy paljon psykologisia ja kulttuurisia merkityksiä. Tutustu punaisen värin symboliikkaan esim. <http://www.coloria.net> -sivustolla. **Pohdi, miksi toisaalta Pilatus ja toisaalta Margarita on puettu punaiseen. Mitä erilaisia tai samoja asioita punainen väri metaforana voisi merkitä näiden hahmojen yhteydessä?**

Kuvaile, tutki ja pohdi (tekstinä, kuvina, kollaasina), millaiseen paholaishahmojen visuaalisen esittämisen perinteeseen näytelmän Saatanan ulkomuoto liittyy. Mitä muita samantyyliisiä paholaisia löydät visuaalisesta kulttuurista, ja mitä paholaisen ominaisuuksia heidän ilmeensä ilmentää?

Tutki surrealismia kuvataiteessa esim. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Surrealismi> tai <https://koppa.jyu.fi/avoimet/taiku/taidehistorian-aikajana/modernismi/1900-luvun-modernismi/surrealismi>. **Mitä surrealistisia piirteitä löydät näytelmän näyttämökuvista? Mikä näytelmän näyttämökuvista tai kohtauksista oli mielestäsi surrealistisin ja miksi?**

On sanottu, että Saatanan saapuu Moskovaan on maagista realismia ennen kuin koko termiä oli edes keksitty. Bulgakov kirjoitti aikana, jolloin Neuvostoliiton valitseva kirjallisuussuunta oli sosialistinen realismi. Selvitä ensin, mitä nämä termit tarkoittavat. Tieteen termipankki on hyvä lähtökohta. **Selvitä sitten, millaista kirjallisuutta olisi puoluejohdon mielestä pitänyt kirjoittaa ja millä kaikilla tavoilla Mestari ja Margarita näistä tavoitteista poikkeaa. Poimi näytelmästä kohtia, joissa viitataan neuvostotodellisuuteen vallanpitäjien mielestä väärillä tavoilla.**

Ota selvää Saatanan saapuu Moskovaan -romaanin sensuurista ja Bulgakovin elämästä. Mieti vallanpitäjän ja kirjailijan suhdetta ja sen vaikutusta kirjailijan työhön ja elämään. Apuja saat Matti Apusen netistä löytyvästä luennosta *Puhelu Kremlistä*: <https://www.youtube.com/watch?v=DnYQxvnBmMk&t=4s> Sensuuria yleisemminkin käsittelee sivusto <http://www.sananvapausjasensuuriverkkoaikana.com>. Myös J. A. E. Curtisin teos *Käsikirjoitukset eivät pala*, johon on koottu Bulgakovin kirjeenvaihtoa, antaa viitteitä asiasta. Ohessa on otteita Bulgakovin kirjeestä Neuvostoliiton hallitukselle. Bulgakov oli jo heinäkuussa 1929 kirjoittanut suoraan Stalinille (myös tämä kirje on luettavissa teoksesta *Käsikirjoitukset eivät pala*), mut-

ta kirjeeseen ei ollut vastattu. Maaliskuun 1930 kirjeen jälkeen Bulgakov sai 18.4. soiton Kremlistä. Stalin kysyi, tahtoisiko kirjailija tosiaan muuttaa ulkomaille. Bulgakov vastasi, että arvelee, ettei venäläinen kirjailija voi asua maansa ulkopuolella. Kuuntele Apusen luento, jotta saat tietää, mitä soiton jälkeen tapahtui.

Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton hallitukselle, Moskova

28. maaliskuuta 1930

Käännyn Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton hallituksen puoleen seuraavalla kirjeellä

I.

Sen jälkeen, kun koko tuotantoni on pantu julkaisukieltoon, olen saanut kuulla lukijoiltani aina saman neuvon: kirjoittakaa ”kommunistinen näytelmä” (panen sitaatit lainausmerkkeihin) ja sen lisäksi SNTL:n hallitukselle katumuskirje, jossa sanoudutte irti aiemmin esittämistänne näkemyksistä ja vakuutatte vastedes kirjoittavanne kuten kommunismin aatteelle omistautuneen käännynnäisen tuleekin.

Tarkoituksena pelastua vainolta, kerjuulta ja väistämättömältä kuolemalta.

En ole noudattanut moista neuvoa. Tuskin SNTL:n hallitus voi suhtautua minuun suopeasti, jos sepittäisin valheellisen kirjeen, jossa tekisin likaisen ja naiivin poliittisen loikan. En ole edes yrittänyt kirjoittaa kommunistista näytelmää, koska tiedän sanoa, ettei se luonnu minulta.

Mielessä kyttenyt halu päättää kirjailijan kärsimykseni saa minut kirjoittamaan totuuden kanssa yhtäpitävän kirjeen SNTL:n hallitukselle.

2.

Laskin leikekirjoistani, että minusta on tässä maassa kymmenvuotisen kirjailijanurani aikana ilmestynyt 301 kritiikkiä. Niistä 3 on ollut kehuja ja 298 haukkuvia. Nämä 298 kritiikkiä kuvastavat erinomaisella tavalla kirjailijan uraani.

-

Minulla on asiakirjoja, joilla voin todistaa, että SNTL:n koko lehdistö ja sen mukana kaikki laitokset, joiden tehtäväksi on pantu valvoa ohjelmistoa, ovat koko kirjailijanurani yksimielisesti ja TAVATTOMAN RAIVOISASTI yrittä-

neet osoittaa, että Mihail Bulgakovin teoksilla ei SNTL:ssa ole olemassaolon oikeutusta.

Ja minä ilmoitan, että neuvostolehdistö on AIVAN OIKEASSA.

-

8.

Pyydän neuvostohallitusta ottamaan huomioon, että en ole poliitikko vaan kirjailija, joka on luovuttanut koko tuotantonsa neuvostoteatterin käyttöön. Pyydän kiinnittämään huomiota kahteen seuraavaan lausuntoon, jotka olen poiminut neuvostolehdistöstä. Kumpikin on lähtöisin leppymättömien vihollisten kynästä, mikä tekee ne sangen arvokkaiksi.

Vuonna 1925 L. Auerbach kirjoitti seuraavasti:

”Yleiseen tietoisuuteen on nousemassa kirjailija, joka EI SOVI EDES KÄÄNNYNNÄISEN VALEASUUN.” (Izvestija, 15.10.1925.)

Ja R. Pikel vuonna 1929:

”Hänen lahjakkuutensa lienee yhtä ilmeinen kuin hänen tuotantonsa yhteiskunnallisesti taantumuksellinen.” (Izvestija, 15.9.1929.)

Pyydän ottamaan huomioon, että kirjailijanurani tuhoaminen merkitsee samaa kuin että minut haudattaisiin elävältä.

9.

PYYDÄN, ETTÄ SOSIALISTISTEN NEUVOSTOTASAVALTOJEN LIITON HALLITUS MÄÄRÄISI MINUT YHDESSÄ VAIMONI LJUBOV JEVGENJEVNA BULGAKOVAN KANSSA MITÄ PIKIMMIN LÄHTEMÄÄN MAASTA.

10.

Vetoan Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton vallanpitäjien humaani-suuteen ja pyydän, että he jalomielisesti päästäisivät vapauteen minut, kirjailijan, joka ei voi olla hyödyksi omassa isänmaassaan.

11.

Ellei edellä kirjoittamani vakuuta neuvostohallitusta ja mikäli se tuomitsee minut elinikäiseen vaikenemiseen SNTL:ssa, pyydän, että se osoittaisi minut ammattitaitoani vastaavaan työhön teatteriin ja määräisi minut vakinaiseksi ohjaajaksi.

Pyydän nimenomaisen täsmällisesti ja painokkaasti määräystä, että AN-NETTAISIIN KÄSKY JA MINUT SIIRRETTÄISIIN, sillä jokainen yritykseni löytää työtä sillä ainoalla alalla, jolla minusta voi olla hyötyä Neuvostoliitolle, on valunut hiekkaan. Nimeni on niin mustamaalattu, että jos ehdotankin yhteistyötä moskovalaisille näyttelijöille, ohjaajille tai teatterinjohtajille, he kauhistuvat, vaikka kuinka tuntisivat virtuoosimaiset näyttämötaitoni.

Tarjoan Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liitolle rehellisesti ja ilman villipillisuuden häivää ohjaajan ja näyttelijän taitoni. Olen valmis ohjaamaan mitä tahansa Shakespearesta nykynäytelmiin saakka.

Pyydän, että nimitätte minut ohjaajaksi parhaaseen kouluun, suurten mestareiden K. S. Stanislavskin ja V. I. Nemirovits-Dantsenkon johtamaan Ensimmäiseen taiteelliseen teatteriin.

Ellei minua nimitetä ohjaajaksi, pyydän päästä statistin virkaan. Ellen pääse statistiksi, pyydän päästä näyttämötyöläiseksi.

Jos toiveeni ovat mahdottomia, pyydän, että neuvostohallitus toimisi suhteeni tarpeelliseksi katsomallaan tavalla, mutta toimisi, koska muuten minua, viiden näytelmän kirjailijaa, joka on niittänyt mainetta sekä Neuvostoliitossa että sen rajojen ulkopuolella, odottaa vain katu, kerjuu ja kuolema.

M. Bulgakov

Perehdy Stalinin ja taiteilijoiden suhteeseen myös jonkin toisen kaunokirjallisen teoksen avulla. Ohessa on lyhyt vinkkilista, mutta voit tuki valita luettavaa sen ulkopuoleltakin:

Julian Barnes, *The Noise of Time*

John Hodge, *Collaborators*

Robert Littel, *The Stalin Epigram*

David Pownall, *Mestariluokka*

Voit myös lukea Bulgakovin oman teoksen Herra Moliere, joka käsittelee Moliere- ja Aurinkokuninkaan suhdetta.

Kirjoita lukemasi teoksen ja näkemäsi näytelmän pohjalta esse, jossa käsittelet valtaa, terrorikoneistoa ja taiteilijan vapautta.

Suomenkielinen Wikipedia-artikkeli Mihail Bulgakovista on suppea, ja siitä puuttuu lähdetietoja. **Voit osallistua artikkelin täydentämiseen.** Myös Wikipedian Saatana saapuu Moskovaan -artikkeliä voi vielä täsmentää.

Tehtävät: Eveliina Ventelä, Elena Kotala